

CANTIGAS DE ESCARNIO E MALDECIR

As cantigas de burlas teñen un modelo no sirventés provenzal. Porén, a relación entre eles é aínda máis lixeira que entre a *cançó* e a cantiga de amor pois as nosas cantigas de burlas adoptan en xeral unha tonalidade chocalleira e buscan o ataque persoal, a ridiculización do adversario e a degradación a través do riso.

Os poetas medievais distinguían dous tipos entre as cantigas de burlas pero nós como estudiosos preferimos falar de cantigas de burlas en xeral:

- ***as cantigas de escarnho***, que eran as que falaban mal dalgunha persoa. Era, xa que logo, sátira persoal, e nela empregaban palabras de dobre entendemento (con dous valores semánticos) mediante o equívoco. Satirizaban de forma indirecta e encuberta.
- ***as cantigas de maldizer***, eras aquelas nas que se falaba mal de forma aberta. Implicaban unha sátira clara e directa, na que se lle chamaba ás cousas polo seu nome.

A temática das cantigas burlescas é moito máis variada que a da poesía amorosa: tipos sociais, costumes, institucións etc. As cantigas son un espello da sociedade da época, pero sobre todo da mentalidade do home medieval: dos seus valores, prexuízos, obsesións e medos... e por iso son tan importantes para os estudosos actuais (músicos, historiadores, filólogos, literatos...). Un gran número de cantigas teñen como destinatario das burlas as mulleres. En contraste coa idealización propia da lírica amorosa, encontramos nelas un retrato cruel da muller. A dimensión do mundo feminino redúcese á sexualidade, converténdoa en suxeito ou obxecto da luxuria. As mulleres, xunto cos homosexuais, son vítimas desa mentalidade androcéntrica. A sátira medieval non ten como único criterio discriminatorio o de xénero ou de preferencia sexual. Todo aquilo que se aparta da norma cortesá do *home-cabaleiro-cristián* é atacado nestas composicións: os xudeus e os árabes, os médicos e

mercadores, os eclesiásticos, os cabaleiros pobres, os nobres covardes etc. Nalgúns casos, as vítimas dos ataques son os propios compositores das cantigas, xa que un dos motivos habituais das sátiras é a crítica á falta de habilidades literarias dos poetas. Atendendo á temática, podemos sinalar a seguinte tipoloxía de cantigas de burlas:

- **Sátira política:** Unha serie pouco numerosa de cantigas entran de cheo nos problemas políticos e militares que preocuparon os monarcas do século XIII. (Críticas aos cabaleiros que entregaron os seus castelos a Afonso III o Bolonhês na guerra portuguesa de 1246, rompendo as obrigas vasaláticas que os unían co rei Sancho II e Críticas de Afonso X aos nobres que o traizoaron e lle negaron a súa axuda na guerra de Granada en 1264, censurando a súa covardía e deslealdade.
- **Sátira literaria:** multitude de cantigas burlescas teñen como motivo a propia literatura e os seus autores. Distinguimos tres ciclos fundamentais:
 - Os enfrontamentos entre xogres e trobadores, ao reclamaren os xogres un rol de compositores e suxeitos, polo tanto, do amor cortés, privilexio reservado aos nobres. Neste ciclo entrarían tamén as burlas a xogres pola falta de calidades artísticas.
 - As parodias do código do amor cortés, en que se ridiculizan os motivos temáticos ou a linguaxe das cantigas de amor.
- **Sátira social,** de tipos e costumes: Estes tres tipos confúndense sempre na sátira persoal, pola tendencia das cantigas de burlas a concretar nun individuo as críticas a grupos ou costumes sociais. Entre as sátiras de costumes, resaltan as críticas á avaricia, ás crenzas na astroloxía e a adiviñación, ás modas etc. As críticas a grupos sociais atinxen a infanzóns e cabaleiros pobres, ridiculizados polas súas pretensións nobiliarias e a miseria en que viven; cregos, frades e monxas, aos que se censura polos seus vicios pouco cristiáns, en especial a gula e a luxuria...

- **Sátira obscena:** Os trobadores e xogares mostran en todo momento unha tendencia a procurar o riso fácil con referencias, máis ou menos encubertas, ao sexual e escatolóxico. Entre as cantigas obscenas, resaltan polo seu número e escabrosidade as dedicadas ás soldadeiras.

Desde o punto de vista estilístico, caracterízanse pola súa linguaxe directa, adecuada aos temas que desenvolven. O léxico empregado é concreto, moi a miúdo propio dun rexistro vulgar, polo que se converten nun valioso medio para coñecer a lingua popular da Idade Media. A estrutura consta habitualmente dunha primeira estrofa, que presenta o motivo central da composición, onde se cita polo seu nome o personaxe satirizado cando a sátira é persoal, e as restantes, que glosan a burla inicial mediante recursos paralelísticos. En moitas das cantigas ten grande importancia a narratividade, posto que desenvolven unha pequena anécdota argumental que serve de eixe estruturador da composición. O recurso poético máis singular é o **equívoco**, que consiste en xogar co dobre sentido das palabras.